

ماهیچ، مانگاه!

به تکلم، به خموشی، به تبسم، به نگاه
می‌توان برد به هر شیوه دل آسان از ما

ارتباط را در حیات مدرسه هنگام زنگ تفریح برقرار کند و از این طریق، با تعداد زیادی از دانش‌آموزان مرتبط شود. به این ترتیب، دانش‌آموزان به‌طور عینی و ملموس با مشاور آشنا و مأنوس می‌شوند (فاصله بین مشاور و دانش‌آموز از میان می‌رود) و زمینه برای استفاده از خدمات مشاوره‌ای برای طیف وسیعی از دانش‌آموزان فراهم می‌آید. مشاور نیز با مشکلات مختلف دانش‌آموزان، آن هم طیف‌های گوناگون دانش‌آموزان، به‌طور ملموس آشنا می‌شود و دید همه‌جانبه و جامع‌الاطراف هم نسبت به جو و فضای کلی مدرسه پیدا می‌کند. ضمناً زمینه مناسبی برای ارتباط فردی ایجاد می‌شود. دانش‌آموزان مجال پیدا می‌کنند تا راحت‌تر با مشاور حرف بزنند، ابراز وجود کنند، حرف دلشان را بزنند و... در واقع، از نگاهی دیگر حلقه‌ای که در مشاوره خانواده مطرح است، در اینجا نیز اتفاق می‌افتد؛ یعنی مشاور نیز بخشی از سیستم مدرسه تلقی می‌گردد. اگر مدرسه مشکل دارد، بخشی از این مشکلات به مشاور و نحوه ارتباط‌گیری او با سیستم برمی‌گردد و ما نمی‌توانیم از وی سلب مسئولیت کنیم. اینکه برخی از مشاوران اعلام می‌کنند که مدرسه مشکل دارد و ما شرایط کار کردن نداریم، این، سلب مسئولیت از خود است. ما می‌توانیم شرایط را فراهم کنیم.

مشاهده فعال - که مشاور نیز بخشی از آن سیستم است - یکی از راه‌های برقراری ارتباط است. راه‌های دیگر بازی کردن با بچه‌ها و هم‌نو شدن با آن‌ها، تشکیل جلسات بحث آزاد، راهنمایی گروهی و... است. حتی مشاور می‌تواند همراه با همکاران دیگر (دبیر، ناظم، مدیر، مربی پرورشی و...) که نیازمند به داشتن ارتباط با دانش‌آموز هستند، در جمع بچه‌ها حضور داشته باشد.

مشاور می‌تواند از طریق صندوق مشاوره و نامه، تلفن، ایمیل، چت کردن و... با دانش‌آموزان ارتباط برقرار کند. در بحث تفاوت‌های مدارس، گفته می‌شود که همه مدارس از نظر فیزیکی شبیه هم هستند ولی فضای روانی آن‌ها متفاوت است. مدارس سالم و شاد مدرسی هستند که همه در آن به‌طور سیستمی و جمعی زنده، پویا، سیال و خلاق‌اند.

البته تحقق همه موارد یادشده مستلزم آن است که مشاور مدرسه برای برقراری رابطه با دانش‌آموزان شیوه‌های مختلف برقراری ارتباط را بداند. در عین حال، از مهارت‌های ارتباطی شناخت لازم را داشته باشد، شرایط برقراری ارتباط مؤثر و کارآمد را بشناسد، با موانع ارتباط آشنا باشد، سطوح ارتباطی و عناصر ارتباط را بشناسد، نسبت به ارتباط موجود هوشیاری و خودآگاهی لازم را داشته باشد و موضوع ارتباط، به‌عنوان مهم‌ترین موضوع حرفه‌ای، برای او مطرح باشد. در واقع، اگر ارتباط شکل بگیرد، بر سایر برنامه‌های مشاوره‌ای مانند پیش‌گیری نیز تأثیرگذار خواهد بود. در غیر این صورت، مشاور راه خودش را می‌رود و دانش‌آموزان و سیستم مدرسه هم راه خود را، بدون اینکه تعاملی اتفاق افتاده باشد و بالاخره اینکه:

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید
هم مگر پیش نهد لطف شما گامی چند

چند روزی است که به مشهد مقدس آمده‌ام. هر روز برای رفتن به حرم از مسجد گوهرشاد می‌گذرم و انبوه زائران را می‌بینم که در شبستان مسجد با نگاه به منبری محترم گوش تا گوش نشسته‌اند؛ سراپا گوش. من نیز می‌نشینم و گوش می‌کنم. کنج‌کاو که ببینم موضوع چیست و در مورد چه چیز صحبت می‌شود.

سخنران (واعظ) درباره نیازهای مردم سخن می‌گوید؛ در واقع، او نیازهای مردم را می‌شناسد و با مسائل آن‌ها آشناست. ارتباط موفق هم با آنان برقرار کرده است؛ با مردمی که از نقاط دور و نزدیک به اینجا آمده‌اند و از فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های مختلف‌اند. به این فکر می‌کنم که ما مشاوران چقدر ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزانمان را می‌شناسیم. ما نیز با طیف متنوعی از دانش‌آموزان روبه‌رو هستیم؛ دانش‌آموزانی با شرایط قومی و فرهنگی متفاوت. چقدر توانسته‌ایم جذاب‌شان کنیم و با آن‌ها ارتباط بگیریم؟

مشاور تنها با برقراری رابطه، به‌ویژه رابطه زبانی (کلامی، بدنی، چهره‌ای و...) و حفظ آن نقش خود را ایفا می‌کند. هویت نقش ما مشاوران مدرسه نه در سایه ارتباط که در خود «ارتباط» و رابطه با مراجعان یعنی دانش‌آموزانمان تحقق می‌یابد. تمدن و فرهنگ در بستری از ارتباطات محقق می‌شود. هیچ نقشی از نقش‌های طبیعی (پدری و مادری و...) و نقش‌های اجتماعی - حرفه‌ای نظیر معلمی، مدیریت، مشاوره و... جز بر محمل ارتباط و تعامل طرفین هویت نمی‌یابد.

در سرمقاله شماره پیشین به ضرورت و اهمیت ارتباط مشاور با دانش‌آموزان پرداختیم و اینکه نگاه ما به‌عنوان مشاور مدرسه، نگاه سنتی نیست که منتظر بمانیم تا دانش‌آموز به ما مراجعه کند. مشاور می‌بایست همچون طیب دوار در بین دانش‌آموزان حضور داشته باشد، با آن‌ها ارتباط برقرار کند و در جهت کمک به دانش‌آموزان گام بردارد. در اینجا درصدد ادامه بحث پیشین هستیم و از زاویه‌ای دیگر به موضوع موردنظر می‌پردازیم.

در مشاوره و روان‌شناسی وقتی از «رابطه» سخن به میان می‌آید، رابطه مشاوره‌ای تداعی می‌شود که همه ما مشاوران کم‌وبیش آن را می‌شناسیم و کیفیت آن را می‌دانیم. در همین مورد خاص هم دیدگاه‌ها و نکات ظریف بسیاری وجود دارد که در زمان مقتضی به آن‌ها خواهیم پرداخت، اما آنچه در حال حاضر موضوع بحث ماست، ارتباط گسترده و فراگیر مشاور مدرسه در خارج از فضای مشاوره فردی است که ویژه مشاوران مدارس است. به‌عبارتی، شاید بتوان گفت که رابطه مشاوره اگر مشاوره فردی اتفاق می‌افتد، بخش اعظم آن به‌صورت ارتباط (communication) در فضای کلی مدرسه و به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم رخ می‌دهد. این بخش عظیم و فراگیر که کارایی بسیاری برای مشاور و دانش‌آموز دارد، بستری را فراهم می‌کند که مشاور می‌تواند بیشترین بهره را از آن ببرد. کل برنامه‌های رشدی و پیشگیری و سلامتی مدرسه را نیز می‌توان روی این محور در نظر گرفت. مشاور می‌تواند این